

De Herpetologische Studiegroep Limburg na 40 jaar nog springlevend

Ton Lenders

Ruim 40 jaar geleden werd de Herpetologische Studiegroep Limburg (HSL) opgericht als een van de nieuwe studiegroepen van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (NHGL). Het eerbiedwaardige Genootschap, al sinds de oprichting in 1910 steunend op notabelen en wetenschappers, was dringend aan verjonging toe. De oplossing werd gevonden in de oprichting van werk- en studiegroepen waarbij zich personen met gelijke interesses konden aansluiten. Tegelijk werd daarmee de vereniging meer toegankelijk gemaakt voor de gewone natuurliefhebber in de vorm van amateuronderzoekers en natuurbeschermers die, naar later zou blijken, een belangrijke wending aan het NHGL zouden geven. De HSL was een van de eerste groepen die actief werd. Wat heeft de studiegroep in die 40 jaar bereikt en welke succesfactoren hebben hierbij een rol gespeeld?

Een toevallig samenraapsel

Op 2 februari 1979 neemt het bestuur van het NHGL het voortouw om te komen tot de oprichting van een Herpetologische studiegroep. De eerste bijeenkomst, waarbij 13 personen aanwezig waren, vond plaats in Sittard wat toentertijd nog als middelpunt van de provincie werd beschouwd. Voor de oprichtingsvergadering werden alle personen uitgenodigd die ook maar iets met amfibieën en reptielen van doen hadden. Het was een divers gezelschap waarin terrariumhouders, net afgestudeerde studenten, natuurbeschermers pur sang en

amateuronderzoekers waren vertegenwoordigd. Dit toevallige samenraapsel besloot onder de vlag van het NHGL zich te gaan inzetten voor het behoud en de bescherming van de Limburgse herpetofauna.

Essentieel voor het succes van de HSL was dat het geformuleerde doel door iedereen gedragen werd. De meningen over de weg daarnaar toe verschilden echter nogal. De eerste bestuursfuncties van de HSL kwamen terecht bij de pas afgestudeerde studenten die de roerige zestiger en zeventiger jaren aan de universiteit hadden meegemaakt.

De muurhagedis (*Podarcis muralis*), een van de sterk bedreigde Limburgse soorten. (Foto: Rob Geraeds)

Publiciteit rond uitzetting van knoflookpadden in Nationaal Park De Meinweg. (Foto Fabrice Ottburg)

Daaruit is mogelijk ook het activisme of de burgerlijke ongehoorzaamheid te verklaren die de studiegroep in de eerste jaren kenmerkte.

Kennis

Al vrij snel kwam het beschermen van de herpetofauna door het doen van onderzoek op de eerste plaats te staan. Dat paste ook bij de doelstellingen van het NHGL. Uiteraard speelde de Nijmeegse leerschool daarbij een grote rol. Door een immens populaire afdeling Dieroecologie van de KU Nijmegen werden jaren lang biologen afgeleverd met een hoog herpetologisch specialisme. Die kennis van reptielen en amfibieën werd onder leiding van Jan van Gelder en Henk Strijbosch opgedaan bij studentonderzoek in diverse Limburgse natuurgebieden. Een bijkomend voordeel was dat in Limburg alle Nederlandse soorten gevonden en bestudeerd konden worden, waaronder een aantal sterk bedreigde (zie foto 1). Dat maakte de uitdaging voor de HSL des te groter. De kwaliteit van het onderzoek was door een voortdurende instroom van afgestudeerde herpetologen geborgd. Daarmee steeg bij de beleidsmakers tevens de waardering voor het werk van de HSL.

Vastleggen van resultaten

Een belangrijke succesfactor was dat direct bij de oprichting van de HSL al werd aangegeven dat de (inventarisatie)resultaten moesten worden vastgelegd. Er werd een databank opgezet die in eerste instantie bestond uit een bak met waarnemingskaarten. Dat systeem

werd later provinciaal geautomatiseerd en zou nog later overgaan in een landelijke databank. In de eerste decennia van de HSL werd vooral discussie gevoerd over het eigendomsrecht van de waarnemingen, niet in de laatste plaats omdat veel partijen daar een verdienmodel in zagen. Pas later werd ingezien dat niet de gegevens, maar de interpretatie daarvan doorslaggevend zijn bij het nastreven van beschermingsdoelen.

De HSL bundelde vanaf de eerste jaren de verzamelde gegevens in jaarverslagen en liet daarmee de waarnemers deel uitmaken van het succes. In de jaarverslagen werden naast verspreidingskaartjes van alle soorten ook korte artikelen opgenomen over soortinformatie of gebiedsbeheer. Die laatste insteek werd gewaardeerd door de grote terreinbeheerders. De herpetofauna werd hoe langer hoe meer bepalend voor het beheer van natuurgebieden, naast de tot dan vooral gangbare avifaunistische en floristische waarden. De studiegroep werd uitgenodigd om gebieden te inventariseren en om te participeren in een provinciaal overleg. Dit Poelenoverleg werd voorgezeten door ambtenaren van NMF (Natuur, Milieu en Faunabeheer) van het toenmalige Ministerie van CRM. Zo kwamen de data beschikbaar voor het opstellen van de eerste poelenplannen, waarvan er daarna ook landelijk vele zouden volgen. Door de samenwerking met overheden en terreinbeheerders ging een belangrijke doelstelling (aandacht voor herpetofauna in het natuurbeleid) in vervulling.

Publiciteit

Het belang van de jaarverslagen mag niet onderschat worden. Behalve

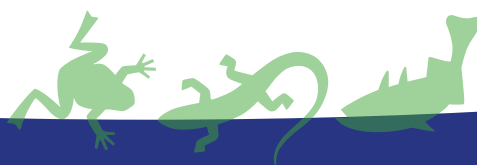

Foto 3. Herpetologische excursies doen meestal geen stof, maar kennis opwaaien. (Foto: Leo Kusters)

het binden van waarnemers en leden waren deze ook uitdrukkelijk bedoeld om de buitenwereld op de hoogte te houden van het wel en wee van de herpetofauna. Daarvoor werd uiteraard ook gebruik gemaakt van het Natuurhistorisch Maandblad dat tot op de dag van vandaag nog steeds als een belangrijke publicatiebron wordt gebruikt. Hiervan getuigen onder andere de vele themanummers die inmiddels over de Limburgse herpetofauna zijn uitgebracht. Later werd uiteraard ook het RAVON-blad voor het uitdragen van de resultaten gebruikt. Met het uitbrengen van de eerste soortbeschermingsplannen, zowel op provinciaal als op landelijk niveau, stond de HSL aan de wieg van het huidige soortenbeleid.

Maar ook het brede publiek wordt tot op de dag van vandaag op de hoogte gehouden van de activiteiten van de HSL, dit mede dankzij de goede banden die zijn opgebouwd met lokale en provinciale media (zie foto 2).

In dit verband dienen uiteraard ook de beide Limburgse verspreidingsatlassen te worden genoemd die in 1992 en 2009 het licht zagen (van der Coelen, 1992; van Buggenum *et al.*, 2009). Beide publicaties gaven tot veler verrassing na het afsluiten van deze projecten aanleiding tot een nieuwe boost in het verspreidingsonderzoek, onderzoek dat natuurlijk nooit is afgerond.

Doorzettingsvermogen

Een factor die uitdrukkelijk meespeelt bij de bescherming van de herpetofauna is het doorzettingsvermogen van diverse leden bij het volgen van de Limburgse populaties. Al vroeg werden een aantal

soorten door onderzoekers geadopteerd. Zo worden de bedreigde populaties van de adder, gladde slang, knoflookpad en boomkikker vanaf de jaren zeventig tot op vandaag gevolgd. Datzelfde geldt voor de muurhagedis, vuursalamander, vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad, zij het dat het volgen van deze soorten inmiddels door andere organisaties waaronder RAVON is overgenomen. Toch blijven de HSL-ers bij de inventarisaties betrokken. Maar niet alleen bedreigde soorten hebben de aandacht. Veel algemene soorten als bruine kikker en levendbarende hagedis zijn al decennia onderwerp van populatie-studies. De laatste jaren is er aandacht voor de watersalamanders en de hazelworm. Zo blijken ook gewone soorten nog zeer interessante studieobjecten te zijn. Het langjarig bestuderen van populaties geeft nieuwe inzichten in toekomstige bedreigingen en draagt bij tot een adequate bescherming. De opgebouwde kennis binnen de studiegroep wordt zo alsmaar groter, waarvan nieuwe leden profiteren en geënthousiasmeerd raken. Dit enthousiasme wordt vooral overgedragen bij excursies (zie foto 3), waarvan er sinds jaar en dag jaarlijks minimaal vijf worden georganiseerd.

RAVON

Een van de belangrijkste verworvenheden van de HSL is dat ze essentieel heeft bijgedragen aan de oprichting van de Stichting RAVON. Door het succes van de Limburgse groep sloten zich al snel andere provincies aan. Na in een vijftal provincies (Noord-Brabant, Gelderland, Zeeland, Utrecht, Zuid-Holland) soortgelijke studiegroepen te hebben opgezet werd de SHS (Stichting

Het opleiden van jonge onderzoekers is een belangrijke doelstelling van de HSL. (Foto: Ton Lenders)

Herpetologische Studiegroepen) opgericht die als de directe voorganger van RAVON moet worden beschouwd. Tot dan toe werden alle activiteiten op vrijwillige basis georganiseerd. Met RAVON begon de noodzakelijke professionalisering van de herpetologie waarbij de HSL zich uiteraard heeft aangesloten. De aandacht voor de ondersteuning van vrijwilligers heeft de HSL echter nooit losgelaten.

Gezamenlijke band

Een groot deel van de activiteiten en successen van de HSL zijn vastgelegd in een tweetal artikelen (Damstra & Lenders, 2004; Puts & van Buggenum, 2019). Daarin zijn echter niet de belangrijkste verklaringen voor het succes van de HSL verwoord. Hierbij spelen persoonlijke, sociale en maatschappelijke factoren een doorslaggevende rol.

De vasthoudendheid en gedrevenheid van de “oude” onderzoekers wordt overgebracht op jongeren. De ouderen stellen hun kunde ter beschikking, waardoor een hechte samenwerking ontstaat bij het natuuronderzoek. Dat geldt ook bij het schrijven van artikelen en het daarbij opnemen van co-auteurs. De liefde voor de soorten wordt door

de jeugd overgenomen omdat de jongeren zien dat ze ertoe doen. De aandacht ligt daardoor niet bij het ego van de onderzoeker, maar bij het onderzoeksobject.

De studiegroep staat niet op een eiland, maar nodigt iedereen die iets heeft met reptielen of amfibieën uit om mee te doen. In eerste instantie beperkt dat zich tot het uitnodigen voor lezingen en excursies. De jongeren worden uitgenodigd om samen een onderzoek op te zetten. Dat geldt zeker ook voor stagiaires (zie foto 4) die op diverse niveaus binnen het NHGL worden begeleid. Het voordeel daarvan is dat ze een brede natuuroriëntatie meekrijgen. De HSL is niet eenkennig, maar neemt op excursies alle bijzondere soorten mee. De “oude hap” heeft inmiddels zoveel soortenkennis opgedaan dat iedere vlinder, sprinkhaan, kever, wants of libel wel op naam gebracht kan worden en de ecologische context van een soort kan worden toegelicht.

Door de jongeren of andere geïnteresseerden op sleeptouw te nemen ontstaat nieuwe passie, zeker als op een goede wijze met wederzijds respect de dialoog wordt aangegaan.

Nieuwe wijn in oude zakken

Door de dialoog ontstaat een nieuw klimaat waar jongeren met behoud van eigen waarde een plek vinden. Hectiek en geldingsdrang kunnen, aanhakend bij de Limburgse volksaard conform aloude Bourgondische tradities, het beste bestreden worden met het overbrengen van kennis tijdens een goede discussie onder het genot van een pilsje na afloop van een excursie.

Dankwoord

Dit artikel is opgedragen aan alle huidige en voormalige leden van de HSL die met hun werk en betrokkenheid hebben bijgedragen aan de instandhouding van de Limburgse herpetofauna.

Summary

The Herpetological Study group Limburg (HSL) still alive and kicking after 40 years

All the accomplishments and activities of the Herpetological Study group Limburg of the last 40 years are summarized in this article. The HSL were involved in a myriad of conservation actions concerning herpetofauna over this time. These actions lead to the publication of many articles in a wide range of journals. RAVON and the HSL have a shared history, with the HSL being one of the co-founders of RAVON. After 40 years the HSL is still very much alive and continues to work for conservation of herpetofauna with volunteers in the province Limburg.

Literatuur

- Buggenum, H.J.M. van, R.P.G. Geraeds & A.J.W. Lenders, 2009. Herpetofauna van Limburg. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Coelen, J.E.M. van der (red.), 1992. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Stichting RAVON, Nijmegen / Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Damstra, Y.K. & A.J.W. Lenders, 2004. De Herpetologische Studiegroep: een overzicht van 25 jaar studies en acties. *Natuurhistorisch Maandblad* 93(5): 149-157.
- Puts, P.C.J. & H.J.M. van Buggenum, 2019. De Herpetologische Studiegroep Limburg: activiteiten in de periode 2004 – 2018. *Natuurhistorisch Maandblad* 108 (in pres.).

A.J.W. (Ton) Lenders

eerste voorzitter van de Herpetologische Studiegroep Limburg, Groenstraat 106, 6074 EL Melick, tlenders@live.nl

